

Ivan Macj.K

TEMELJ LJUDSKIH PRAVA U MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA

Uvod

Svrha je ovog članka da na temelju bar nekih tekstova međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima pokaže i izradi osnovicu na kojoj počivaju zahtjevi o pravima čovjeka. Bit će tu potrebno istaknuti i pojasniti neke bar najopćenitije pojmove u vezi s pravom uopće.

Čitav sklop pitanja i rasprava okreće se oko glavne teme o »ljudskim pravima«. Strogo uzevši, izraz »ljudska prava«, koji je novijeg datuma, zapravo je pleonazam. Kad god se govori o pravu, uvijek se pri tome nužno podrazumijeva čovjekovo pravo na nešto, jer sva su prava dana tek i samo preko ljudske osobe; zato je svako pravo »ljudsko pravo«. Kad se danas, međutim, govori o ljudskim pravima, što je najviše slučaj u društvenim i političkim sklopovima, onda taj izraz dobiva uže značenje u smislu naglašavanja i obrane nekih prava koja su tijekom povijesti čovječanstva bila ili su još i danas zanemarivana ili se pak ne poštuju. Činjenica da u 20. st. ima dosta povelja o obrani i zaštiti ljudskih prava baca posebno svjetlo na ljude i događaje toga vremena. O ljudskim pravima sve se više govori onda kad se ne poštuju i tamo gdje se ne poštuju. Da bismo mogli bolje shvatiti i to nepoštovanje ljudskih prava, što ne bi smjelo biti samo po sebi razumljivo, bit će nužno spustiti se malo pod površinu govora i zahtjeva o ljudskim pravima.

»Pravo« je staro koliko i čovjek jer je i nastalo s čovjekom. Želimo li ga filozofski odrediti, reći ćemo da taj pojam spada među one pojmove »prvog reda« (primordijalne pojmove) koji se zbog svoje kategorijalnosti ne daju ni rodno ni vrsno supsumirati. Zato je za što bolje poimanje prava potrebno egzemplikativno razjašnjavanje. Pravo je u bitnoj vezi s pravdom jer se zahtjev za pravom može postaviti samo unutar okvira pravednoga pa se ta dva pojma u jednom, nazovimo ga »plodnom kru-

gu«, dopunjuju i međusobno razjašnjavaju, ukoliko »pravdu« određujemo kao dužnost da svakome pružimo »ono što mu pripada«, tj. ono na što on »ima pravo«, a čovjek ima pravo na ono što je pravedno. No i pravda i pravo bitno su povezani s čovjekom ukoliko je on društveno biće. Pravo se, prema tome, odnosi samo na onaj dio područja ljudskoga života, na kojem se radi o njegovim odnosima prema drugim ljudima. Čovjek je, naime, na mnogo načina povezan s drugim ljudima i ovisan o njima, a ipak treba da pred drugima bude samosvojan i slobodan. To mu pruža i omogućuje njegova osobnost. Očito je da će takvo stanje u čovjekovu životu izazivati napetosti pa je zato potrebno da ljudski međusobni odnosi budu nekako regulirani. Zato praktički nema neke ljudske zajednice koja se ne bi zasnivala na nekim odredbama pravnog karaktera. Zlatno doba kad su ljudi »sponte sua sine lege fidei rectumque colebant« (Ovidlje) nalazimo samo u pjesnika i utopista. Po tome vidimo da je pitanje *što je pravo* sudbinski vezano za pitanje *što je čovjek* pa zajedno s njim dijeli onu zagonetnost i nedostupnost konačnog odgovora, koje se očituju u protuslovnim pokušajima njihova objašnjenja. U tome se ogleda i zadatak i poteškoća svake filozofije prava kao i svake antropologije.

1. *Problem naravnog prava*

Pokušaji utemeljenja prava vodili su u evropskoj filozofiji — od grčke i rimske antike, preko kršćanskog srednjeg vijeka, pa racionalizma, prosvjetiteljstva, idealizma i sve do danas — do pojma o »naravnom pravu«. Rano je već postavljeno pitanje na temelju čega se zasniva neki pravni zahtjev, od čega dobiva svoju vrijednost i karakter obveze. Samo ljudski proglas nije bio dovoljna argumentacija koja bi Družila opravdanje pravnim normama. Zato se i pojavila potreba pronalazačenja pretpozitivnog poretka koji bi svakom ljudskom pravnom poretku dao nužnu osnovicu, a time i opću vrijednost i obvezatnost. Takav pretpozitivni ili natpozitivni red obvezivao bi čak i zakonodavca prema geslu *veritas, non auctoritas facit legem*. Čovjek se, naime, na dvostruk način vidi ugroženim: pred samovoljom tzv. *prirodnog stanja* koje propagira racionalistička nauka o naravnom pravu i pred samovoljnim pozitivnim pravom kojem je posljednja norma volja zakonodavca ili autoriteta. Potreba za takvim natpozitivnim pravom koje bi zaštićivalo slobodu i jednakost ljudi među sobom pokazala se to većom, a to je već dobro zamijetio John Locke, što pojedine države ne žele niti mogu priznavati ne-

' Engleski filozof JOHN LOCKE" (1632-1704) u svojim djelima *Dvije rasprave o građanskoj vladi* i *Pismo o toleranciji* osobito je naglasio slobodu, jednakost i nezavisnost čovjeka pred bilo kakvom silom. »Prirodno stanje ima prirodni zakon, koji upravlja njima i koji obavezuje svakoga; i razum, koji je taj zakon, uči čitavo čovječanstvo, koje ga samo hoće da pita za savjet, da, kako su svi jednaki i nezavisni, nitko ne smije da nanosi štetu tuđem životu, zdravlju, slobodi ili imovini« (*Druga rasprava o građanskoj vladi*, cit. prema G. PETROVIĆ, *Engleska empiristička filozofija*, str. 76). Vidimo da su te Lockeove misli gotovo doslovno uzete u moderne dokumente o ljudskim pravima.

ko pozitivno pravo ili pozitivni zakon koji bi i njih, kao suverene zakonodavce, obvezivao i tako regulirao međudržavne odnose. Naprotiv, svakog ljudskog zakonodavca, tj. i državu, može vezati neki »zakona koji se ne osniva na nečijoj volji ili samovolji, nego svoj temelj pa i obvezatnu snagu dobiva negdje drugdje. Gdje? Filozofija će na to pitanje redovito odgovoriti: u naravi ili prirodi svakog čovjeka (ili čovjeka *'cao* čovjeka), tj. u onome što je prirodeno čvjeku, što čini njegovu bit. što ga očovječuje, obogačuje, oplemenjuje, što omogućuje njegov potpun razvoj na razini njegova humaniteta. Pristankom na takav odgovor pitanje naravnog prava još nije riješeno; štoviše, ono se tek novom oštrinom postavlja. U filozofskim antropologijama nije, naime, još dan zadovoljavajući odgovor na pitanje: što je to humanum, humanitas, drugim riječima, od čega se sastoji čovjekova narav? A da odgovor na to pitanje ima poglavito značenje za utemeljenje čovjekova prava, o tome nema nikakve dvojbe.

2. Shvaćanja naravnog prava

Iz rečenog se vidi da shvaćanja naravnog prava nužno nvisе o općem filozofskom shvaćanju čovjeka. Obično se navode dvije glavne skupine nauka o naravnom pravu: apriorne i aposteriorne.[^]

Apriorne nauke treba ovdje uzeti u širem smislu te riječi, tj. ne radi se ovdje o nekom apriorizmu neutemeljenih zahtjeva racionalističkog ili idealističkog tipa, premda ima i takvih shvaćanja prava, nego ovamo spadaju one nauke koje pravo i zakon žele utemeljiti na totalitetu bitka, dakle na nečem što je pravu transcendentno, unaprijed dano. Takvo eminentno metafizičko shvaćanje promatra čovjeka u totalitetu bitka, a to znači da čovjek kao biće na temelju nauke o striktnom poklapanju bića i dobra, odnosno vrijednosti, nosi u sebi ontičku vrijednost koja kao takva postavlja zahtjev što obvezuje. Čovjeku je, dakle, svojstvena usmjerenost na dobro, a to znači na bitak u njegovu totalitetu. Tu je narav svakog bića, a tako i čovjeka, gledana teleološki: narav bića i čovjeka gledana prema cjelini. U toj cjelini svako biće nalazi svoju svrhu prema kojoj je usmjereno. Zato je moguće da čovjek ispita i pronade svrhu koja mu je na temelju njegove naravi zadana. To ujedno znači pronalaženje njemu svojstvene, specifično ljudske značajke, a to je djelovanje prema vlastitom umu. Time se konstituira i opća norma ljudskog djelovanja: usmjeravati svoje čine prema svrsi koju mu um otkriva, a to je — u zadnjoj liniji — punina bitka.

Kršćansko shvaćanje puninu bitka gleda u Bogu, pa stoga u pravu i zakonu vidi izražaj Božjeg stvarateljskog poretka, prema kojem se iz Božjeg zakona (*lex divina*) kao izričaja Božjeg uma I volje izvodi na-

[^] Dobar pregled o filozofiji prava daje ERICH FECHNER u *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, 8. sv., Göttingen 1964, pod naslovom »Rechtsphilosophie«, Str. 748 — 762.

ravni zakon (lex naturalis) kao odbljesak Božjeg zakona u ljudskoj umnoj naravi, **koji vodi prema** naravnom i građanskom pravu i pravu naroda (ius naturale, ius civile, ius gentium).

U novovjekovnim racionalističkim shvaćanjima pravo se sve više osniva na načelima ljudskog uma i na nužnim izvedenicama njegova mišljenja. U prvi plan stupa ideja pravde kao zahtjev koji bezuvjetno obvezuje neovisno o empiričkim ciljevima i svakojakim prednostima. Na sličan način čudorednu dužnost **prava** želi utemeljiti njemački **idealizam** gledajući pravo i zakon kao participaciju na »apsolutnom duhu«. Ima još niz drugih nauka koje opću vrijednost čudorednih i pravnih načela nastoje osnovati bilo na apriornim kategorijama sredstva i cilja, bilo na pretpostavci nadvremenskih i o iskustvu neovisnim materijalnim vrijednostima koje dohvaćamo »apriornim emocionalnim« osjećajem za vrijednosti, u čemu onda čvrsto mjesto imaju i pravne vrijednosti.

Druga skupina *aposteriornih* shvaćanja prava poriče svaki unaprijed dani poredak. Za njih ne postoji nikakav svijet ideja, nikakav Božji plan, nikakva apriorna hijerarhija vrijednosti. Pravo ima vrijednost utoliko ukoliko ga je čovjek postavio i ukoliko ga on poštuje. Već su sofisti uvidjeli da se čovjek ne može nepromjenljivo uklopiti u neki postojeći poredak, nego da je on rezultat društvenih procesa. Time je poljuljana i tvrdnja da je čovjek po svojoj biti i naravi vezan za određeni socijalni sklop odnosa, pa su onda svi konkretni poreci načelno stavljeni na raspolaganje čovjeku. U prvi plan stupa čovjek pojedinac i on kao individuum postaje kriterijem onog što je pravo. Socijalna sfera nipošto ne izvire iz čovjekove naravi. Naprotiv, po naravi ljudi su jedni prema drugima neprijateljski raspoloženi, nalaze se u stanju rata (bellum omnium contra omnes), pa ih upravo takvo stanje radi osobnog pojedinačnog interesa sili da međusobnim *ugovorom* stvore društvenu ili državnu zajednicu. U takvoj zajednici pravo i zakon određuje zakoniti autoritet kojemu je dužnost da svakom individuumu pruži jednake mogućnosti individualnog razvoja. Mogućnosti razvoja čovjek nalazi sam u sebi, bez potrebe da bude uklopljen u obuhvatniji teleološki poredak, a pravo dobiva zadatak da taj razvoj omogući uklanjajući **sve** izvanjske smetnje. **Tako je teleološko-hijerarhijsko naravno pravo odozgo zamijenjeno naravnim pravom odozdo koje štiti pojedinca i prema njemu formulira i ljudska prava.** Takav liberalistički sistem temeljnih ljudskih prava dopušta njihovo sužavanje samo radi njihova održavanja i održavanja onog državnog **društva** koje ta prava štiti. Budući da zajednici **ne** pripadaju nikakva izvor-

¹ Nauku o stanju rata među ljudima u novijoj je filozofiji posebno zaoštrio THOMAS HOBBS (1588–1679). On doduše naglašava da su svi ljudi jednaki, ali ta jednakost rađa nepovjerenja, a nepovjerenje opće stanje rata, dok ga država ne obuzda. »Očigledno je da ljudi, dok žive bez jedne zajedničke vlasti koja ih sve drži u strahu, žive u onom stanju rata, i to takav rat u kome je svaki čovjek protiv svakog čovjeka« (*Levijatan*, 1, 13; Kultura, Beograd 1961, str. 108).

na prava, ona nema ni dužnosti, osim onih funkcionalnih koje se izvode iz zaštite ljudskih prava.

U takvom se pravnom pozitivizmu kao konstitutivni element prava katkad nametnu neki specijalni ljudski nagoni, u prvom redu moć ili život, pa se proklamira geslo: »Pravo je ono što koristi jakome«; ili, opet, biološki momenti prema geslu: »Pravo je ono što koristi narodu« (u smislu izabrane rase), ili, napokon, pravo konstituira privredno-društveni element: »Pravo je ono što privredni razvoj tjera naprijed.« Pri svemu tome pravo gubi vlastitu svrhovitost i postaje samo sredstvom zaštite drukčijih interesa, ili individualno-liberalističkih, ili kolektivističkih. Sva ta shvaćanja nose pečat empiričko-naturalističkog polazišta. Tu pravo pada u službu ljudskih nagona: za održanjem, životom, užitkom, za stjecanjem i imetkom, za vlašću i si. Čovjek svojim duhom više ne dohvaća transcendentnu sferu bitka i vrijednosti, koje se opstojnost redovito poriče, nego mu je um samo svjetiljka za bolje i sigurnije postizavanje postavljenih interesa. Zato su takva pozitivistička shvaćanja prava nužno relativistička i utilitaristička.

3. *Ljudska prava u međunarodnim dokumentima*

Ovaj kratak prikaz pravno-filozofskih shvaćanja pomoći će nam da bolje vidimo na čemu se osnivaju zahtjevi za ljudskim pravima u međunarodnim dokumentima, u prvom redu u Deklaraciji o ljudskim pravima koju su Ujedinjeni narodi 10. prosinca 1948. godine proglasili kao »zajednički ideal koji treba da dostignu svi narodi i nacije«.* Dakako da u tim dokumentima nećemo naći filozofsko obrazloženje deklaracija o ljudskim pravima, ali ćemo naći izraze koji će nas upućivati prema njihovu obrazloženju i utemeljenju.

U uvodu spomenute Deklaracije navodi se sedam razloga za proglašavanje te povelje ljudskih prava, među kojima su neki koji nam daju naslutiti u čemu je temeljni razlog i osnova svakog govora o ljudskim pravima. Najprije se govori o općeprihvaćenom *dostojanstvu* koje je imanentno svakom članu ljudske obitelji. O tome je dostojanstvu riječ i u 1. čl. Deklaracije, u kojem se ističe sloboda, jednakost i bratstvo među ljudima. Upravo to čovjekovo dostojanstvo, koje se ovdje dalje ne tumači već se pretpostavlja da ga ljudi prihvaćaju pa, prema tome, i shvaćaju, proglašuje se »osnovom slobode, pravde i mira u svijetu«. Na temelju tog dostojanstva čovjeku pripadaju jednaka i neotuđiva prava. Takva deklaracija i ne može ulaziti u filozofsku refleksiju o biti ili naravi čovjeka; pripisuje mu, međutim, svojstvo koje ga izdiže iznad svih drugih obojsvjetskih bića. U 1. čl. govori se o posebnom daru koji resi čovjeka i koji

* Služim se njemačkim izdanjem: *Völkerrechtliche Verträge*, DTV 1280, Nördlingen 1979. Naš službeni prijevod *Deklaracije o ljudskim pravima* prenijela je i Crkva u svijetu 1/1969, str. 1–5.

je, bez sumnje, temelj isticanja čovjekova dostojanstva, a to su *um i savjest*, tj. duhovni element u čovjeku kojim on nadvisuje i životinje i robove. Čovjekov um i savjest zauzimaju središnje mjesto u svakoj antropologiji. Ti elementi uopće omogućuju govor o čovjekovoj slobodi, pri čemu je savjest ono tajanstveno svojstvo kojim čovjek spontanano razlučuje dobro od zloga, pravdu od nepravde. Drugi razlog naveden u uvodu najprije na negativan način iznosi posljedice nepoštovanja ljudskih prava, što onda još više ističe njihovu potrebu. Nepoštovanje i povreda ljudskih prava, navodi se u Deklaraciji, vodi do »barbarskih čina koji duboko vrijeđaju savjest čovječanstva«. Sasatvljači Deklaracije su očito imali u vidu strahote minulog drugog svjetskog rata u kojem se na najžalosniji način očitovale kamo vodi nepoštovanje čovjekova dostojanstva i prava. Zato je, kaže se u drugom dijelu tog odjeljka, najviša težnja čovječanstva u izgradnji svijeta u kojem bi čovjek, oslobođen straha, mogao uživati slobodu vjere i govora. Kad se ovdje spominje *savjest čovječanstva*, onda je to apel upućen instanciji koja stoji iznad pojedinaca i naroda, dakle, nečemu što nije u vlasti ni pojedinca ni naroda ni države.

Treći odjeljak govori o bitnoj mogućnosti realizacije ljudskih prava. Ona se mogu ostvariti u prvom redu tamo gdje ih štiti *pravni poredak*, gdje vlada pravo. U protivnom, čovjeku ne ostaje drugo nego da posegne za posljednjim sredstvom, a to je ustanak protiv tiranije i ugnjetavanja. Tu dolazi do izražaja poznato svojstvo prava, tzv. *coactivitas iuris*, tj. da svoje neotuctivo pravo smijemo i silom braniti pred povredom. To je, dakako, samo »posljednje sredstvo« kad povreda prijeđe određenu granicu. Inače bismo, braneći svoje pravo, činili još veću nepravdu (*in ius summa Inluria*).

Dalje se u uvodu Deklaracije govori o tome da valja razvijati prijateljske odnose među narodima, da Ujedinjeni narodi vjeruju u temeljna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe i jednakopravnost muškarca i žene te da su se državne članice obvezale da u suradnji s Ujedinjenim narodima rade oko općeg poštovanja i ostvarivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Budući da je za ispunjenje te obveze vrlo važno zajedničko shvaćanje tih prava i sloboda, donosi se ta Deklaracija koja u 30 članaka nabroja primjere temeljnih ljudskih prava koja bi moralo poštovati svako ljudsko društvo, u prvom redu države.

Iz tih primjera mogli smo izvesti nekoliko *temeljnih atributa* kao konstitutivne elemente svakog ljudskog prava.

Već smo rekli, Izvor ljudskog prava jest *dostojanstvo* čovjeka kao bića obdarena umom i slobodom, a to zapravo spada na čovjekovu bit, na njegovu narav, na ono što ga čini čovjekom, na »humanum«. Pravo nije, dakle, čovjeku nešto izvanjsko, njemu od nekog njemu jednakog zakonodavca darovano, već je ono upisano u ljudsku narav, ono mu je prirodno, prirodno, neizbrisivo upisano u njegovo biće. Za naš kršćansko-teistički

pogled na čovjeka to znači da je čovjek kao racionalno biće stvoren na Božju sliku. U tome je bit i temelj *neotudivosti* ljudskih prava.

Iz toga izlazi i zahtjev za *univerzalnošću* ljudskih prava: svaki je čovjek time što je čovjek, »po rođenju«, subjekt prava. Toj univerzalnosti prava korelativna je *jednakost* ljudi s obzirom na temeljna prava. Ona ne dopuštaju nikakve iznimke, nikakve diskriminacije. Nitko ne može z" sebe zahtijevati neku superiornost nad drugima, jer *svi* su ljudi nosioci *istog* prava. Čl. 2. navodi dvije skupine mogućih diskriminacija, i to s obzirom na pojedince ili na zajednicu u kojoj živi. Poštovanje jednakosti prava zabranjuje stoga razlikovanje prema rasi, boji kože, spolu, jeziku, religiji, političkom ili kakvom drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, prema imetku, rođenju ili drugim okolnostima. Isto se tako zabranjuje razlikovanje na temelju političkog, pravnog ili međunarodnog položaja zemlje ili podi-učja iz kojeg netko dolazi. Ovamo spada i zahtjev jednakosti ljudi pred zakonom (čl. 7.) te zahtjev za neovisnim i nepristranim sudom (čl. 10).

Budući da se univerzalnost i jednakost prava osnivaju na svojstvu čovjeka kao osobe, slijedi da ta prava moraju imati trajnost i *nepromjenljivost*, tj. moraju slijediti trajnost identiteta ljudske osobe. Ljudska se osoba s obzirom na svoje dostojanstvo ne mijenja pa se zato ni njezina temeljna prava ne mogu mijenjati pod utjecajem povijesnih ili bilo kakvih drugih okolnosti. Ne može se stoga zamisliti takav povijesni trenutak u kojem bi, na primjer, čovjekovo pravo na život, slobodu ili sigurnost njegove osobe (čl. 3). Izgubilo svoju vrijednost. Ljudska se prava zato ne daju interpretirati tako da bi izgubila svoju srž: integritet ljudske osobe.

Na taj integritet ljudske osobe posebno spada pravo na slobodu religioznog uvjerenja i javnog izražavanja svoje vjere u bogoslužju, nauci ili na bilo koji drugi način (čl. 18). Sloboda religioznog uvjerenja omogućuje čovjeku da refleksijom uđe u svoje najdublje odnose koji ga vežu s Bogom i da prema tom odnosu s Bogom uredi i usmjeri svoj privatni i javni život.

Zaključak

Vratimo li se na prvotno pitanje: na čemu se temelje ljudska prava koje zahtijeva dokument Ujedinjenih naroda mogli bismo dati slijedeći odgovor kao zaključak: dostojanstvo svakog čovjeka pojedinca, koje je u Deklaraciji tako jasno istaknuto, nalazi svoj najdublji i jedini temelj u čovjekovoj umskoj naravi koja ga uzdiže nad sve pojedinačnosti empiričkih doživljaja time što mu omogućuje da dohvaća odnose, razloge i svrhe svih stvari. Tako se ujedno konstituira čudoredna sfera odgovornosti i savjesti za procjenu dobrog i zlog ponašanja. Temeljiti pravo na

umu i savjesti, kako to čini Deklaracija, znači — prema našem mišljenju — osnivati ga na natpozitivnom ili nadempiričkom elementu u čovjeku, koji svojom konstitucijom i svojom obvezatnom snagom nadilazi i volju pojedinačnih osoba i bilo koji društveni autoritet. Na takav zaključak upućuju nas i temeljni atributi prava, koje smo izveli iz navedenih priiniera u Deklaraciji. Govoriti, naime, o »neotudivosti (uvod), »univerzalnosti« (čl. 2., § 1.), o »jednakosti« (čl. 1.) prava te njihova trajnog poštovanja (uvod) ima smisla samo onda ako se ta prava osnivaju na nečemu što je neovisno o svakoj ljudskoj samovolji, što ne podliježe ni povijesnim ni društvenim promjenama sve dok čovjek kao čovjek postoji;. Inače ne bi imalo nikakva smisla pozivati na odgovornost i osuđivati bilo koga tko bi kršio ta temeljna ljudska prava kodificirana u Deklaraciji, jer uvijek se može naći neki pozitivni razlog za takvo kršenje. Ako čovjek doista ima pravo na život, slobodu i sigurnost svoje osobe ^^^. 3), onda mu to pravo ne pripada zato što je zapisano u toj ili kakvoj drugoj povelji ili ustavu, nego upravo obratno: ušlo je u tu povelju i u 'nadam se) sve ustave svijeta upravo zato što mu ono već uvijek pripada, jer mu pripada na temelju njegove naravi. Zato s pravom kaže Deklaracija da »savjest čovječanstva« bdije nad obdržavanjem tih temeljnih ljudskih prava te odmah reagira kad se ona očito krše. Premda ta savjest nema »svojih divizija« za zaštitu ljudskih prava, ipak je ona važan korektiv i pobuda za ostvarivanje »zajedničkog ideala« i time pridonosi izgradnji ljudskijeg svijeta.

PHILOSOPHISCHE GRUNDLAGEN IN INTERNATIONALEN MENSCHENRECHTSDOKUMENTEN

Zusammenfassung

Das Hauptanliegen dieses relativ kurzen Beitrags war, philosophische Grundlagen in den internationalen Dokumenten der Menschenrechte, vor allem in der *Allgemeinen Erklärung der Menschenrechte* der Vereinten Nationen vom 10. Dezember 1948, herauszuarbeiten. Obwohl diese Erklärung kein philosophisches Dokument ist, so ist jedoch möglich, jenen Hintergrund zu zeigen, auf dem sich die Forderung der Menschenrechte gründet. In den ersten Plan kommt der Begriff der »Menschenwürde« und der Verfasser versucht, ihn philosophisch zu durchleuchten, indem er — abgesehen von verschiedenen rechtsphilosophischen Theorien — in der menschlichen Person einen festen und alle vergehenden Beziehungen überdauernden Faktor findet, der als festes Fundament aller Rechte und Freiheiten verstanden werden kann.